

ВСТУПНЕ СЛОВО

ректора Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
академіка НАН України,
доктора юридичних наук, професора
Василя Яковича Тація

Проведення цього наукового заходу зумовлено необхідністю обговорення важливої, хоча й досі нерозв'язаної проблеми загальносуспільного значення – проблеми боротьби з наркоманією та нарощування потужностей дієвих напрямів реалізації державної політики у сфері контролю за наркотиками на сучасному етапі розвитку нашої країни. Гострота та актуальність цієї проблеми надзвичайно підсилюється складною криміногенною ситуацією як у цілому в державі, так і у сфері протидії незаконному обігу наркотиків. Разом із тим звернення до цієї проблеми викликається занепокоєнням світової спільноти щодо здатності України ефективно протистояти одній із загроз ХХІ століття – наркоманії і наркозлочинності. Сьогодні ні для кого не секрет, що наркоманія в Україні – це загроза національній безпеці країни, хоча ще кілька десятиліть тому так звана наркотична злочинність не розглядалася як окрема проблема, що вимагала б серйозного дослідження й вирішення. Отже, вживання наркотиків набуло масштабів своєрідної епідемії, яка загрожує усьому населенню.

За результатами експертних оцінок міжнародних організацій, Україна посідає перше місце в Європі і Центральній Азії за темпами поширення ВІЛ-інфекції, входить до переліку країн з надвисоким рівнем немедичного споживання наркотиків¹. У 2017 р. в Україні на обліку перебувало близько 150 тис. наркозалежних осіб², однак ця статистика відображає лише вершину айсберга наркоманії в Україні. За підрахунками ВООЗ, чисельність таких осіб принаймні у 5 разів більше. Щорічні збитки держави від незаконного обігу наркотиків сягають понад 3 млрд. доларів¹. За добу в країні помирає 330 наркоманів, а за рік це число складає 120 (!) тис. осіб². За останні роки в Україні відбулося збільшення випадків отруєнь саме наркотичними засобами та психотропними речовинами. У загальній кількості отруєнь подібні випадки посідають друге місце після отруєнь алкоголем та його сурогатами.

Наркоманія в Україні змусила народ боротися за своє майбутнє. Наприклад, роками в Україні тривала так звана трамадолна наркоманія. І лише під тиском численних акцій громадських організацій трамадол було офіційно ви-

¹ Тимошук О. Узаконений наркотик, або Українські реалії метадонової програми. *Юрид. вісн. України*. 2011. № 49 (858).

² В Україні кількість наркозалежних, які перебувають на обліку, перевищує 150 тис. осіб. URL: <https://press.unian.ua/press/970196-v-ukrajini-kilkist-narkozalezjnih-yaki-perebuvaют-na-obliku-perevischue-150-tis-osib.html>.

¹ Тимошук О. Узаконений наркотик, або Українські реалії метадонової програми. *Юрид. вісн. України*. 2011. № 49 (858).

² Кількість наркоманів в Україні зростає шаленими темпами. ТСН. Україна. 5 жовт. 2013. 17:45. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/kilkist-narkomaniv-v-ukrajini-zrostaye-shalenimi-tempami-314381.html>.

знано наркотиком. Квоти виробництва були зменшені, але тонни трамадолу все одно не знищені. Не важко здогадатися, що ці залишки «знайшли» своїх споживачів.

Поширення наркоманії в Україні супроводжується зростанням наркозлочинності. За 27 років незалежності число зареєстрованих наркозлочинів наблилося до 1 млн. Сьогодні серед усіх облікованих злочинів наркозлочини посідають третє за поширеністю місце (після злочинних діянь проти власності і насильницьких злочинів). При цьому питома вага засуджених за злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, за останні роки у загальній масі всіх засуджених осіб складає приблизно 16–21 %³. До цього різновиду злочинності «примикають» й ті протиправні діяння, що вчиняються під впливом хронічної наркоманії, при якій рушійною силою вчинків особи стає потреба в наркотиках (наприклад, корисливі злочини, вчинені з метою отримання коштів на придбання цих речовин), а також злочинні діяння, вчинені у стані наркотичного сп'яніння. Серед останніх чимало злочинів проти життя та здоров'я особи.

Інтенсивність злочинності у сфері обігу наркотичних засобів на 100 тис. населення, що зафіксована у регіонах України у 2017 році²

Дослідження фахівців останніх років наочно показують, що загальнодержавні середні показники у сфері незаконного обігу наркотиків, на яких ґрунтується сучасна кримінологічна теорія та практика, не повною мірою відбивають регіональні особливості відповідного виду злочинності. Як відомо, одні території (переважно великі та особливо великі міста) характеризуються високою й дуже високою інтенсивністю наркозлочинності, інші території (найчастіше сільськогосподарські) відрізняються більш низькими показниками. Тому й організація протидії цій злочинності, заснована лише на загальнодержавних показниках, призводить до однобокості у сприйнятті інформації, ігнорування її негативних

³ Докладніше див.: Звіти про склад засуджених за 2012–2017 рр. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka.

² Бабенко А.Н., Горбанев І.Н. Как защитить своих родных и близких от наркотиков. Прямой эфир 7 телеканала г. Одессы от 04.04.2018 г. URL: <http://7kanal.com.ua/2018/04/kak-zashhitit-svoih-rodnyih-i-blizkih-ot-narkotikov>.

тенденцій на окремих територіях та неможливості суспільства ефективно реагувати на загрозові виклики наркозлочинності. Внаслідок цього правоохоронні органи не працюють на випередження злочинності, навпаки, втрачають ініціативу, своєчасно не локалізують осередки спалаху злочинних проявів на відповідних територіях, перенасичених злочинністю. Отже, відбувається суттєве зниження ефективності заходів, спрямованих на запобігання злочинності у країні¹.

Отже, перед державою постає завдання *терміново провести ревізію тих заходів, що традиційно здійснювалися у країні до теперішнього часу, переформатувавши їх на дієву антинаркотичну політику сучасного зразка.*

Загальновідомо, у світі існує дві основні стратегії протидії наркоманії і наркозлочинності – так звані ліберальна і каральна¹. Україна віддала перевагу каральному підходу і пішла шляхом широкої криміналізації діянь у сфері обігу наркотиків. Негативними наслідками реалізації такої політики стали: широкомасштабне кримінальне переслідування наркозалежних громадян; зростання рецидиву злочинів наркозалежних осіб; збільшення пропозиції наркотичних засобів за рахунок їх нелегального виробництва у хімічній і фармацевтичній галузях з одночасним розширенням ринків збуту у громадських місцях, навчальних закладах і пенітенціарних установах; стрімкий розвиток організованого наркобізнесу і наркокорупції; збільшення смертності хворих на наркоманію тощо.

Неефективність сучасної антинаркотичної політики держави диктує потребу переглянути її концептуальні положення та шляхи реалізації, привівши все це у відповідність із рекомендаціями Конвенцій ООН у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (1961, 1971, 1988 рр.) та визнаними світовими стандартами запобігання.

Доктринальне оновлення антинаркотичної політики полягає у запровадженні так званого людиноцентричного підходу і зміні стратегічного курсу цієї політики від репресивних засобів впливу на запобіжні. Боротися із наркозлочинністю без протидії наркоманії – завідомо безперспективна справа². Держава і суспільство мають змінити ставлення до наркозалежних громадян, які вчинили незначні правопорушення і потребують у першу чергу кваліфікованої медичної допомоги, а не кримінального покарання й фізичної ізоляції.

Разом із тим, визначаючи важливість протидії наркотичній злочинності, слід зупинитися на стратегічних напрямках сучасної політики держави в галузі обмеження цього лиха. Уявляється, що *істотно покращити наркоситуацію в державі* можна шляхом: 1) запобіжного впливу на причини й умови, що сприяють незаконному обігу наркотиків, у тому числі з урахуванням регіональних особливостей наркотичної злочинності; 2) активної протидії наркобізнесу і наркокорупції; 3) зменшення незаконного попиту на наркотики і скорочення їх незаконної пропозиції в Україні; 4) налагодження взаємодії наукових установ відповідного профілю із практикою, що дозволить науковцям своєчасно дізнаватися про існуючі на практиці проблеми, опрацьовувати відповідні рекомендації та здійснювати обмін напрацюваннями у цій сфері; 5) спільної участі науковців і практиків у висвітленні проблеми наркоманії та наркозлочинності за допомогою численних засобів мас-медіа; 6) перегляд вітчизняної практики установа

¹ Бабенко А.М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2015. С. 7.

¹ Докладніше, наприклад, див.: Сердюк О. О., Белоусов Ю. Л. Соціальна робота з особами з наркотичною та алкогольною залежністю. Соціальна робота в органах внутрішніх справ України: навч. посіб. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2006. С. 303–324; Батиргареева В.С., Золотарьов О.І. Значення замісної терапії у запобіганні наркоманії та наркотичній злочинності. Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол.: В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2012. Вип. 24. С. 82–94.

² Докладніше див.: Головкін Б. М. Антинаркотична політика держави: напрями вдосконалення. *Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ.* 2012. № 4. С. 151–158.

граничних обсягів деяких наркотичних засобів, за протиправні дії з якими настає кримінальна відповідальність, оскільки на теперішній час в Україні існує невідповідність вимогам міжнародних стандартів припустимості наявності в окремої особи нарковміщуючих речовин. Це яскраво ілюструє наведена таблиця¹:

Наркотик	10 defined daily doses (DDD), g (by INCB) (десять визначених добових доз у гр по МККН)	Наказ МОЗ України № 188/2000 від 1 серпня 2000 р. (в ред. наказу МОЗ України № 253 від 11 квітня 2012 р.)
Героїн	0,3	0,005
Опій	1	0,1
Декстропропоксифен	2	0,6
Кодеїн	2	0,2
Метадон	0,25	0,02
Фентаніл	0,006	0,0004
Морфін	1	0,03
Пентазоцин	0,2	2,0
Піритрамід	0,45	0,03

Успішне досягнення цієї мети можливе за умов спрямованості заходів запобіжного впливу проти джерел поширення наркотичних засобів і психотропних речовин, зокрема, проти їх контрабанди, виробництва нарковмісної сировини, діяльності підпільних нарколабораторій, масового самовиготовлення наркотиків, а також проти розширення мереж збуту і корупційних схем забезпечення наркобізнесу. Окрім цього, слід активізувати зусилля держави і громадськості в таких напрямках: 1) перешкоджання втягненню молоді у немедичне вживання наркотичних засобів; 2) створення належних умов для реабілітації наркозалежних осіб; 3) покращення координації суб'єктів запобіжної діяльності; 4) розширення міжнародного співробітництва у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин; 5) дослідження можливостей замісної підтримувальної терапії тощо.

І на завершення хочу зазначити, що, яку б досконалу антинаркотичну політику не запроваджували сьогодні у державі, позитивні зрушення у подоланні наркоманії і наркозлочинності можливі лише за умови консолідації зусиль влади і громадянського суспільства у напрямку неухильного втілення положень цієї політики у повсякденне життя.

* * *

¹ Таблиця побудована на основі наказу МОЗ України № 188 від 1 серпня 2000 р. зі змінами і доповненнями, внесеними наказом МОЗ України № 253 від 11 квітня 2012 р., та десятима «визначеними добовими дозами» (defined daily doses), установленими Міжнародним комітетом з контролю за наркотиками (INCB).